

3. Москальова Л.Ю. Лідери освіти: Морально-етичний розвиток майбутніх керівників навчальних закладів як найважливіша передумова реформування освіти / Л.Ю. Москальова // Гуманітарні науки. – 2007. – № 2. – С. 18–24.

4. Нариси історії українського шкільництва (1905–1938) : навч. посіб. / [О.В. Сухомлинська, Н.П. Калениченко, Ж.Д. Ільченко та ін.]. – К. : Відродження : Заповіт, 1996. – 304 с.

5. Павлютенков Є. Образ ідеального керівника в історії науки управління / Є. Павлютенков // Управління школою. – 2006. – № 32–33.

6. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення / Б.М. Ступарик. – К., 1998. – 336 с.

7. Хрестоматія з історії української школи і педагогіки / [упоряд. проф. О.О. Любар]. – К. : Знання, 2003. – 766 с.

МІРОШНИЧЕНКО В.М.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ ЯК МЕТОДУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців до практичної діяльності завжди перебувала в центрі уваги провідних науковців. Зокрема, з метою пошуку ефективних шляхів підвищення рівня професіоналізму випускників ВНЗ дослідники звертаються до накопиченого досвіду із цього питання, що дає змогу переосмислити його у світлі сучасних тенденцій розвитку суспільства та творчо застосувати в нових соціальних умовах. У цьому плані особливий інтерес науковців викликають праці, присвячені теоретичним і практичним аспектам використання ділових ігор в освітньому процесі ВНЗ.

З'ясовано, що з давніх часів такі прогресивні мислителі та вчені, як Платон, Арістотель, Гуаріно Гуаріні, Я. Коменський, М. Ломоносов, Ф. Фребель, К. Ушинський, А. Лай, Д. Дьюї та інші, наголошували на необхідності широкого використання ігрової діяльності в навчанні молоді. В останні десятиріччя увага науковців до проблеми використання ігор в освітньому процесі ще більше зросла. Зокрема, вагоме теоретичне та практичне значення мають результати дослідження з питань імітаційно-ігрового моделювання (В. Єфімов, А. Хачатурян), ролі гри при вивченні окремих навчальних предметів (Н. Баришнікова, С. Мельник та ін.), ігрових форм розвитку комунікації (Є. Аргустянець, П. Баранов, Н. Гез, І. Горелов, Н. Потапова, Е. Шубін) тощо. Сучасними науковцями (А. Вербицький, М. Воронка, С. Гідрович, Я. Гінзбург, А. Капська, М. Кларін, І. Куліш, А. Матюшкін, П. Підкасистий, А. Смолкін, Ж. Хайдаров) доведено, що ділова гра є ефективним методом підвищення рівня навчальних досягнень студентів ВНЗ. Проте дослідниками недостатньо висвітлено питання історичного становлення ділової гри як методу підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Мета статті – розкрити окремі аспекти історичного розвитку ділової гри як методу підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі.

Під час проведення дослідження ми враховували, що становлення будь-яких галузей наукового знання є “розірваним” у часі процесом, що зазвичай пояснюється важливими суспільно-історичними подіями, які відбуваються у світі (революції, війни, природні катаклізми тощо). Вони суттєво впливають на зміст і напрями наукових розвідок. Але водночас процес наукового пізнання характеризується послідовністю й наступністю, оскільки будь-які його напрацювання закладають підґрунтя для подальшого дослідного пошуку [2, с. 14]. Тому вивчення ідей прогресивних діячів різних історичних періодів дає змогу не тільки краще зрозуміти сучасні тенденції розвитку педагогічної думки, а й знайти резерви для підвищення результативності педагогічного процесу в навчальних закладах різного типу.

Як свідчить аналіз наукової літератури, ще стародавні мислителі висловлювали багато цінних для сьогодення думок стосовно використання ігор у роботі з молоддю. Так, наприклад, Платон вважав корисним для розвитку дітей залучати їх до ігор, під час яких вони мають набувати корисних знань і готуватися до шкільного навчання, а також до реалізації свого майбутнього призначення. Зокрема, вважаючи гру одним з корисних практичних занять, філософ гру в шашки ставив в один ряд з мистецтвом рахунку та геометрією. Отже, фактично Платон прирівнював гру до мистецтва [6, с. 29].

Відомий римський педагог і оратор Марк Фабій Квінтіліан підкреслював, що дітей не слід обтяжувати заняттями, бо це може спровокувати появу в них відрази до наук. Тому педагог рекомендував їх навчання супроводжувати іграми [7, с. 150–152]. При цьому Квінтіліан звертав увагу на те, що необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного учня й чергувати розумове навантаження на заняттях з відпочинком. Кращим відпочинком для дітей він теж вважав ігри [6, с. 39].

Згідно з поглядами Еразма Роттердамського, ігри мають бути обов’язково наявними у вихованні й навчанні дитини. Адже він вважав, що навчати її треба граючи. Однак, пропонуючи різні ігри для навчання читати й писати, мислитель попереджав, що ігри мають бути не надто складними для учнів [5, с. 49].

Певний внесок у розвиток теорії ігор зробив іспанський релігійний діяч І. Лойола, який у 50-х рр. XVI ст. започаткував єзуїтську систему освіти, що проіснувала досить тривалий час. Особливий інтерес у цій педагогічній системі викликають такі методи й форми, як міжкласні та внутрішньокласні змагання, конкурси, театралізовані вистави, шкільне самоуправління тощо [4, с. 126].

Німецький психолог і філософ М. Лацарус сприймав гру, передусім, як відпочинок від роботи й розрядку. Згідно з його поглядами, людина, залежно від виду діяльності, втомлюється лише частково, накопичуючи в організмі загальний надлишок енергії, що шукає вихід і, відповідно, витрачається в грі [3, с. 14].

Гуаріно Гуаріні, навпаки, більше уваги приділяв дидактичним можливостям гри. Так, навчаючи своїх учнів, він виділяв і охоплював грою ті навчальні

предмети, знання яких їм могли знадобитися в майбутній практичній діяльності [4, с. 120].

У контексті нашого дослідження найбільший інтерес викликали праці, присвячені появі й розвитку саме ділових ігор. Як свідчать наукові дослідження, зародком сучасних імітаційних ігор як різновиду ділових ігор вважається гра в шахи, оскільки шахова партія імітує битву двох армій. Причому дослідники стверджують, що перший крок до сучасної військової гри був зроблений ще в 1664 р. Так звана королівська гра, на відміну від звичайних шахів, мала більш реальні риси, які нагадували військові дії. Кожен із двох супротивників мав по тридцять фігур, ходи яких описувалися чотирнадцятьма правилами.

Другий крок у наближенні шахів до військових ігор був зроблений у 1780 р. Створені в той час військові шахи використовувались для підготовки офіцерів.

Третій, вирішальний крок був зроблений у 1798 р. “Нова військова гра” вперше замість шахової дошки використовувала географічну мапу, розбиту на 360 квадратів координатної сітки. Шахові фігури, що рухались по ній, являли собою військові загони. Правила цієї гри були детально викладені на 60 сторінках [1, с. 6].

Розглядаючи розвиток військових ігор з моменту їхнього виникнення до кінця XVIII ст., можна стверджувати, що найбільш характерною його рисою на той час була тенденція до створення “жорсткої” імітаційної гри. На відміну від “жорстких”, у “вільних” іграх оцінка гравців і реакція зовнішнього середовища не відтворювалися формально, а наслідки прийнятого гравцями рішення оцінювалися досвідченим офіцером. Такі ігри припускали більшу кількість варіантів рішень, ніж у випадку із “жорсткими” правилами, але разом з тим оцінка гравців і реакція зовнішнього середовища, яке відтворювалося людиною, могли відрізнитися значним суб’єктивізмом.

Слід відзначити, що першою спробою застосування “вільних імітаційних ігор” вважається “програвання” майбутніх битв Наполеоном. Причому він використовував не шахові фігури, а голки з різнокольоровими наліпками, які наклалися на географічну мапу й позначали місце розташування військових загонів. Разом з тим і сама мета застосування цих ігор відрізнялася від попередніх: Наполеон використовував їх для “програвання” майбутніх битв з метою прийняття рішень.

Важливий крок до сучасної військової гри був зроблений у 1811 р., коли відбувся вирішальний перехід від шахів і географічної мапи до зображення місцевості на “ящику з піском”. Із цієї гри починається тривалий період використання “ящика з піском” у військових іграх. Як відомо, зараз такий спосіб імітації застосовується під час підготовки військових кадрів у всьому світі.

У 1824 р. у створену на той час “модель військової гри” був введений фактор часу. Це передбачало не тільки моделювання рухів армії та окремих війсь-

кових дій, а й урахування швидкості руху на марші в стислому масштабі часу. Статистичні дані переміщення військ Наполеона служили основою формування правил гри, яка вважається класичною “жорсткою військовою грою”. У неї грали аж до 70-х рр. ХХІ ст., використовуючи її для програвання майбутніх битв (наприклад, у війні 1870–1872 рр.). Поступово у зв’язку з ускладненням військової техніки виникли труднощі, пов’язані з можливістю врахування всіх деталей у жорстких правилах гри. Це привело до розвитку вільних військових ігор [1, с. 6–7].

Слід відзначити, що із часом ігрову діяльність стали використовувати для підготовки молоді до оволодіння різними професіями. Так, наприклад, на початку ХVІІІ ст. під керівництвом ученого-математика, астронома, географа й відомого діяча Я. Брюса при військовому госпіталі в Москві було відкрито школу для підготовки лікарів, так звану хірургічну школу. Особливістю цієї школи було те, що в підготовці студентів використовувалися певні елементи ділових ігор, а також те, що теоретична підготовка майбутніх фахівців поєднувалася з їх практичною роботою в госпіталі. Включення цієї роботи в навчальну програму давало їм змогу застосовувати засвоєні знання на практиці [4, с. 243].

У ХVІІІ ст. певний внесок у розвиток ділових ігор зробив також М. Ломоносов, який вважав за необхідне використовувати системні вправи, виконувати різні завдання для самостійної роботи, у тому числі й ігрового характеру, що розглядалося ним як частина цілісної системи шкільних занять. Основними принципами М. Ломоносов проголосив принципи посиленості й розвивального навчання. Він підкреслював, що підґрунтям навчання має бути пізнавальний інтерес, який викликає творче засвоєння навчального матеріалу й розвиток у молоді дослідницьких прагнень [4, с. 260].

Ці ідеї були розвинуті вітчизняними педагогами в більш пізні історичні часи. Зокрема, у період розбудови нової соціалістичної системи освіти радянські органи влади, зокрема, органи народної освіти, передові педагоги спрямовували свої зусилля на розвиток ініціативи студентів, активізацію навчального процесу, усунення таких його недоліків, як вияви формалізму, зубріння, муштри. У світлі цього в 1931–1936 рр. вищі навчальні заклади паралельно з лекціями почали використовувати ігрові методи навчання, які імітували майбутню діяльність фахівців [10].

Важливо також відзначити, що ХХVІІ з’їзд КПРС визначив стратегічну програму розвитку вищої школи як одного з провідних факторів прискорення соціально-економічного розвитку країни. У світлі цього впродовж 1988–1990 рр. передбачалося, що буде здійснюватися розробка й упровадження на практиці комплексу ділових і ситуаційних ігор з метою підвищення рівня підготовки майбутніх фахівців [12].

Як стверджують дослідники Н. Коряк і Я. Гінзбург, за радянських часів ділові ігри були найбільш поширеним і ефективним методом активного навчан-

ня студентів у ВНЗ. Їх характерною особливістю було те, що вони організовувалися в межах групи й мали діяльнісний характер. Авторами було також виокремлено загальні відмінні риси ігрової діяльності:

1. Умовність гри, яка пояснюється тим, що її учасники повністю усвідомлюють: вони діють у межах умовної реальності, котра має свої закони, відмінні від законів реальної дійсності.

2. Символічний, неутилітарний характер ігрової діяльності, адже кожен учасник гри отримує об'єктивну можливість експериментувати зі своєю поведінкою, досліджувати альтернативні варіанти рішень.

3. Невизначеність, яка виражається в тому, що гра не має передбачуваного розвитку чи результату, бо учасники гри можуть приймати самостійні рішення, таким чином впливаючи на логіку ігрової діяльності.

4. Просторово-часова зумовленість гри – час і простір у грі “звужуються”, роблячи ігрову діяльність динамічною й насиченою подіями.

Н. Коряк та Я. Гінзбург констатують, що під час проведення ділової гри в майбутніх фахівців активізується пізнавальна діяльність, розвивається здатність до самостійного навчання, створюється стійка пізнавальна орієнтація, яка зберігається й після закінчення гри [9, с. 51–54].

Висновки. Таким чином, результати аналізу окремих аспектів історичного становлення ділової гри як методу підготовки майбутніх фахівців підтверджують, що вивченню цього питання приділялася значна увага з боку прогресивних педагогів у різні часи. З огляду на це можна дійти висновку, що здобутки минулого, які розкривають потенціал використання ділової гри у ВНЗ, можна ефективно використовувати сьогодні в педагогічній роботі зі студентами. У процесі подальшого наукового пошуку планується більш детально визначити напрацювання педагогів другої половини ХХ ст. у світлі виділеної проблеми та розкрити можливості їх використання у процесі здійснення професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів.

Література

1. Ефимов В.М. Введение в управленческие имитационные игры / В.М. Ефимов, В.Ф. Комаров. – М. : Наука, 1980. – 271 с.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – М. : Логос, 2001. – 384 с.
3. Игра в тренинге. Возможности игрового взаимодействия / [под ред. Е.А. Левановой]. – СПб. : Питер, 2006. – 208 с.
4. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца ХХ в. / [под ред. Академика РАО А.И. Пискунова]. – М. : Сфера, 2001. – 512 с.
5. Капранова В.А. История педагогики : учеб. пособ. / В.А. Капранова. – М. : Новое знание, 2003. – 160 с.
6. Мединский Е.Н. История педагогики / Е.Н. Мединский. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1947. – 580 с.
7. Модзалевский Л.Н. Очерк истории воспитания и обучения с древнейших до наших времен / Л.Н. Модзалевский. – СПб. : Алетейя, 2000. – 429 с.

8. Панфилова А.П. Деловые игры в постдипломном образовании взрослых. Уроки для взрослых : пособ. для тех, кто работает в системе образования взрослых / А.П. Панфилова. – СПб. : Тускарора, 2003. – 68 с.

9. Педагогика и психология игры : межвузовский сборник научных трудов / [ред. кол.: Н.П. Анисеева, Р.А. Брандж, Г.В. Винникова и др.]. – Новосибирск : НГПИ, 1985. – 128 с.

10. Скрипченко О.В. Атлас з психології навчання і дидактики: інформаційно-методичний матеріал : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, О.І. Кривов'яз, Л.О. Скрипченко – К. : ІСДО, 1995. – 150 с.

11. Ставицкий В.А. Подготовка учителя начальной школы (начальных классов) в Украинской ССР (1917–1941 гг.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.730 / В.А. Ставицкий – К., 1971.

12. Целевая комплексная программа “Высшее и среднее специальное образование” на 1986–1990 гг. / [сост. Л.А. Канищенко, В.А. Козаков, В.М. Литвин]. – К. : Минвуз УССР, 1986. – 44 с.

ПЕТРЕНКО Н.В.

ОСВІТНІЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. (УРОКИ МИНУЛОГО ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ)

Україна проголосила туризм одним з напрямів розвитку національної культури та економіки. Відповідно до визначення Міжнародної асоціації наукових експертів у галузі туризму, під поняттям “туризм” розуміють сукупність відносин, зв'язків та явищ, що виникають під час переміщення й перебування людей у місцях, відмінних від їхнього постійного місця проживання та не пов'язаних з їхньою трудовою діяльністю. Туризм – явище багатогранне, що має велику кількість типів, видів і форм. Класифікація туризму за видами є досить дискусійним питанням у науковій літературі. Слід зазначити, що сьогодні немає чіткої диференціації видів туризму, усе залежить від критеріїв та ознак, які покладені в основу такого розподілу. Найчастіше головною ознакою, за якою визначають окремі види туризму, є мета поїздок. Відповідно до цієї ознаки виділяють такі види туризму: рекреаційний, оздоровчий, пізнавальний, діловий, релігійний, етнічний, транзитний, економічний, сільський, пригодницький, спортивний, туризм з активними засобами пересування тощо [2, с. 23].

Останніми роками все частіше в спеціальній науковій літературі виділяють такий вид туризму, як “освітній туризм”. Економісти, менеджери розглядають його як оригінальний напрям розвитку туризму, який з кожним роком приваблює наших співвітчизників, готових за таку послугу платити певні кошти. Для освітян такий вид туризму є нестандартною, цікавою й досить ефективною формою навчання та виховання як молодого покоління, так і дорослого населення. За освітній туризм будемо розуміти туристичні поїздки, екскурсії з метою здобуття освіти, удосконалення певних знань, умінь і навичок, задоволення пізнавальних потреб та особистісної зацікавленості щодо культурних, релігій-